

Monitoring Vogelsterfte

Handleiding voor het verzamelen van vogelkadavers

Inleiding

Wie regelmatig eropuit trekt om vogels te kijken zal af en toe stuiten op een dode vogel. Uit nieuwsgierigheid zullen velen zo'n kadaver van dichtbij bekijken om te bepalen welke (onder)soort het betreft en of er ringen of andere bijzonderheden zijn. Zo worden vaak interessante gegevens verkregen.

Van een aantal vogelsoorten worden kadavers ook verzameld voor laboratoriumonderzoek. Het gaat hierbij met name om eenden, zwanen, ganzen, reigers, futen, Buizerd, enkele soorten steltlopers en meeuwen; soorten met een verhoogd risico op introductie en verspreiding van vogelgriep. De Monitoring Vogelsterfte vormt een belangrijke onderdeel van dit onderzoek. Deze handleiding bevat instructies en achtergrondinformatie, die bedoeld is om het verzamelen van vogelkadavers eenvoudig en hygiënisch te laten verlopen.

Achtergrond

De afgelopen jaren is vogelgriep regelmatig in het nieuws geweest. Voor vogels – zowel in het wild als in gevangenschap – kan de ziekte bedreigend zijn. Daarnaast is het niet uitgesloten dat de ziekte op den duur kan muteren in een vorm die ook voor mensen bedreigend is. Reden genoeg om de vinger aan de pols te houden.

Al enige tijd wordt er door ringers en kooikers vogelgrieponderzoek gedaan aan levende vogels. Zij nemen met 'swaps' kleine beetjes materiaal uit de cloaca van gevangen vogels af die in een laboratorium worden onderzocht. De kans dat deze het virus dragen is klein. Bij dode vogels ligt dat mogelijk anders; monitoring van dode vogels kan een efficiënt 'early warning system' zijn.

Monitoring Vogelsterfte

In september 2006 start SOVON de Monitoring Vogelsterfte. Het doel hiervan is om door monitoring van dode wilde vogels voldoende zekerheid te krijgen over de afwezigheid van vogelgriep onder in het wild levende vogels in Nederland. Het onderzoek richt zich op soorten met een verhoogd risico op introductie en verspreiding van vogelgriep (zie bijlage 1 voor een soortenoverzicht).

Om goed laboratoriumonderzoek mogelijk te maken zijn verse en complete kadavers van deze soorten nodig. Hiermee wordt bedoeld; niet rot, niet stinkend, veren nog vast en niet onder de maden. Kadavers waarvan alleen skelet met huid en verenkleed over zijn, hoeven niet te worden verzameld.

Waarnemers ontvangen – na aanmelding – van SOVON een pakket waarin materialen zitten om kadavers schoon en eenvoudig te vervoeren, alsmede een ontheffing om dat te doen. Het transport naar het Central Institute for Animal Disease Control te Lelystad (CIDC-Lelystad), waar het laboratoriumonderzoek plaatsvindt, wordt door SOVON verzorgd. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van een koeriersdienst die gemiddeld 2-3 keer per week vogelkadavers bij waarnemers zal ophalen en vervoeren naar het CIDC-Lelystad.

Werkwijze en materialen

Om deel te nemen aan de Monitoring Vogelsterfte zijn vaste telactiviteiten niet noodzakelijk. Alertheid in het veld op aanwezige vogelkadavers is in principe al voldoende. Gericht zoeken naar dode vogels kan uiteraard wel een hogere 'score' opleveren. Daarbij kan gedacht worden aan het afzoeken van overzichtelijke terreindelen zoals sloten, oevers van plassen en meren en

weilanden. Aangezien de te monitoren soorten hoofdzakelijk betrekking hebben op watervogels is de trefkans het grootst in waterrijke gebieden (zie bijlage 2).

Bij het verzamelen van kadavers is het van belang om te letten op de aanwezigheid van concentraties van dode vogels (minimaal 20 stuks) op dezelfde plaats en dezelfde tijd. Voor eenden, ganzen en zwanen geldt een minimum van drie stuks. Deze vondsten dienen direct te worden doorgegeven via het landelijk telefoonnummer van de Algemene Inspectiedienst (AID), 045-546 62 30. Het is ook aan te raden om in zulke gevallen contact op te nemen met de projectcoördinator (zie onder). Zoals in andere gevallen dienen deze kadavers te worden verzameld en verzonden.

Het is aan te bevelen om bij ieder veldbezoek een voorraad van de benodigde materialen mee te nemen, zodat kadavers meteen kunnen worden verzameld. Bij thuiskomst is het noodzakelijk om zo spoedig mogelijk melding te maken van de vondst via de website van SOVON. Dit gebeurt door het monsterbegeleidingsformulier in te vullen, digitaal te verzenden en te printen. Hiermee wordt zowel SOVON als onze koeriersdienst geïnformeerd zodat het kadaver spoedig kan worden opgehaald en bezorgd bij het CIDC-Lelystad. Het geprinte formulier wordt leesbaar in de transparante buitenzak gedaan voor gebruik bij het CIDC. De buitenzak wordt daarna met touw dichtgebonden. Waarnemers die niet over internet beschikken kunnen telefonisch melding maken van hun vondst bij de projectcoördinator. De koeriersdienst die zorgdraagt voor het vervoer van het kadaver naar het CIDC-Lelystad zal zelf contact opnemen met de waarnemer en een afspraak maken om pakket op te halen. In de meeste gevallen zal de koeriersdienst binnen drie dagen na melding het kadaver ophalen.

Het geleverde pakket bevat materialen voor in totaal 15 kadavers, te weten:

- 15 kadaverzakken
- 15 transparante buitenzakken
- 15 afvalzakjes
- 15 stukjes touw
- 15 genummerde sluitzegels
- 35 latex handschoenen maat XL
- 1 flesje Sterilium®

Indien nodig kunnen waarnemers aanvullende materialen aanvragen bij de projectcoördinator.

Hygiëne

Om de hygiëne te waarborgen zijn de volgende voorschriften opgesteld.

- 1 Voorkom direct contact met het kadaver.
- 2 Gebruik de latex handschoenen om het kadaver vast te pakken.
- 3 Leg de vogel zodanig neer dat die eenvoudig kan worden opgepakt met de zak.
- 4 Trek de handschoenen uit door ze binnenste buiten te draaien. Doe het tweede paar handschoenen aan en draai de kadaverzak dan binnenste buiten.
- 5 Stop de vogel in een kadaverzak. Stop één hand in de zak en pak daarmee de vogel beet. Draai vervolgens de zak weer om zodat de vogel erin terechtkomt. Voorkom vastpakken van de buitenkant van de zak met de vuile handschoenen.
- 6 Sluit de zak af met een sluitzegel en stop dit geheel in een schone tweede transparante buitenzak.

- 7 Verwijder de handschoenen door ze binnenste buiten te draaien. Stop deze in een afvalzakje dat u vervolgens goed afsluit.
- 8 Was handen met water en zeep, indien mogelijk ter plekke in het veld. Ontsmet in alle gevallen handen met Sterilium®.

Bij een onverwachte vondst van een kadaver, waarbij handschoenen niet voorradig zijn kan de volgende werkwijze uitkomst bieden.

- 1 Draai de kadaverzak binnenste buiten en pak daarmee de vogel op.
- 2 Draai vervolgens de zak weer om zodat de vogel in de zak terecht komt.
- 3 Sluit de zak vervolgens af en vervolg de hierboven beschreven werkwijze vanaf punt 6.

Kleding die in aanraking is geweest met de dode vogel moet worden gewassen. Eventuele andere oppervlakken die in aanraking zijn geweest met het kadaver kunnen met normaal schoonmaakmiddel en warm water worden gereinigd. Was altijd daarna handen met water en zeep.

Bij thuiskomst wordt het kadaver bij voorkeur op een koele en donkere plaats bewaard (uiteraard buiten bereik van kinderen en (huis)dieren).

Ontheffing Flora- en faunawet

In het wild levende vogels (minus exoten) genieten bescherming op grond van de Flora- en faunawet. De wet verbiedt het vervoeren van vogelkadavers. De minister van LNV heeft SOVON voor de onderzoeksperiode ontheffing verleend van de verbodsbepalingen voor het vervoeren en onder zich hebben van dode beschermde vogels. SOVON mag de waarnemers van dit project hiertoe machtigen. Je krijgt machtiging en kopie van de ontheffing toegestuurd. Zorg dat je die bij je hebt.

Adressen en telefoonnummers

Aarzel niet om bij vragen of opmerkingen contact op te nemen met de projectcoördinator, Roy Slaterus, telefoonnummer is 024-7 410 410 of 06-49390496, e-mail: roy.slaterus@sovon.nl.

Het telefoonnummer van de AID voor het doorgeven van waarnemingen van concentraties dode vogels is 045-546 62 30.

Relevante links

Aanvullende informatie over dit onderwerp is te vinden op tal van websites. Hieronder wordt een selectie daarvan genoemd.

- www.sovon.nl Homepage van SOVON.
- www.vwa.nl Op de homepage is een link vinden over vogelgriep te vinden.
- www.minlnv.nl Hier is zowel recente informatie rondom vogelgriep te vinden als achtergrondinformatie.
- www.minvws.nl Bij dossiers van A t/m Z is onder 'vogelgriep' informatie te vinden.
- <http://www.arbodienst.leidenuniv.nl> Klik A-Z index, V, vogelgriep, voor meer informatie.

Bijlage 1 Vogelsoorten die volgens de Europese Commissie¹ een hoger risico vertegenwoordigen op verspreiding van AI (zie kolom EC). Deze lijst is voor de Nederlandse situatie aangevuld met Blauwe Reiger, Bergeend, Krakeend en Buizerd. Voorts is het algemeen risico per soort ingeschat op basis van herkomst, aantallen, habitat en gedrag (x=laag, xxxx=hoog).

Risicosoort	wetenschappelijk naam	EC	Risico
Blauwe reiger	<i>Ardea cinerea</i>		xx
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>	x	xxxx
Wilde Zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	x	xx
Kleine Zwaan	<i>Cygnus columbianus</i>	x	x
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>		xx
Kolgans	<i>Anser albifrons</i>	x	x
Dwerggans	<i>Anser erythropus</i>	x	x
Rietgans	<i>Anser fabalis</i>	x	x
Kleine Rietgans	<i>Anser brachyrhynchus</i>	x	x
Grauwe Gans	<i>Anser anser</i>	x	xxx
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>	x	x
Rotgans	<i>Branta bernicla</i>	x	x
Roodhalsgans	<i>Branta ruficollis</i>	x	x
Canadese Gans	<i>Branta canadensis</i>	x	x
Wilde Eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	x	xxx
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	x	xx
Slobeend	<i>Anas clypeata</i>	x	x
Smient	<i>Anas penelope</i>	x	xxxx
Krakeend	<i>Anas strepera</i>		xx
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	x	xx
Zomertaling	<i>Anas querquedula</i>	x	xxx
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	x	x
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	x	xxx
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>	x	xxx
Buizerd	<i>Buteo buteo</i>		x
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	x	x
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria</i>	x	x
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	x	x
Kemphaan	<i>Philomachus pugnax</i>	x	x
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	x	xxxx
Stormmeeuw	<i>Larus canus</i>	x	xxx

¹ Guidelines on the implementation of survey programmes for avian influenza in poultry and wild birds to be carried out in the member states in 2007. werkdokument Europese Commissie SANCO/10268/2006, revisie 5

Bijlage 2 Gemiddelde verspreiding van watervogels in Nederland

